

Van peentjes en bietjes, regenwormen en slakken

of: de schooltuin als ideale omgeving voor natuureducatie

Jos van Zutphen

Ruim 12 jaar heb ik in Rotterdam gewerkt op school- en kindertuinen. Dit werk bestond uit het begeleiden van kinderen op de schooltuin bij het tuinieren gedurende het zomerseizoen en het geven van ondersteunende theorielessen op school tijdens de wintermaanden. Bij deze winterlessen ging het er vooral om, de kinderen kennis te laten maken met de natuur door middel van opdrachten en proefjes.

Het tuinieren in de zomer was het hoofddoel. Op zich een heel karwei om te zorgen dat alles op tijd gezaaid en geplant werd, terwijl gedurende de zomer alles bijgehouden moest worden om in het najaar te kunnen oogsten.

Heel prettig was het dat de kinderen in schooltijd elke week ruim één uur op de tuin kwamen om een les te volgen. Ik had dan te maken met verschillende scholen zodat ik veel mogelijkheden had om dingen uit te proberen.

In de loop der jaren kreeg ik zelf steeds meer behoefte om meer tijd en aandacht te besteden aan de natuur in het algemeen en minder nadruk te leggen op het tuinieren met als einddoel de oogst. Het tuinieren veranderde langzaam van hoofddoel in hulpmiddel om natuureducatie te geven.

Kleinere tuintjes

Een schooltuin is natuurlijk een ideale omgeving om natuureducatie te geven, omdat kinderen tijdens het tuinieren van alles tegenkomen, ontdekken en willen weten. Wanneer het tuinieren op zich het belangrijkste is, heb je al gauw weinig tijd over om aan andere dingen aandacht te besteden. Dit probleem heb ik proberen op te lossen door de kindertuintjes een stuk kleiner te maken.

Ik ben begonnen met kindertuintjes van 9 m² en ging terug naar tuintjes van 4 m². Dit leverde een heleboel tijd op voor natuureducatieve activiteiten, terwijl het tuinieren met de daarbijbehorende ervaring van het zaaien, zorgen en oogsten ook nog ruim voldoende aan bod kwamen.

Wat wil je bereiken?

Dat de natuur belangrijk is en dat we daar zuinig op moeten zijn, dat weten een heleboel kinderen zo langzamerhand wel, maar dat het leuk is om wat meer te weten te komen over die natuur, dat is niet zo vanzelfsprekend voor iedereen. Vooral niet als kinderen in schoolverband naar de tuin toe komen en er van tevoren al duidelijk is gemaakt dat alleen al het hebben van een eigen tuintje hartstikke leuk is.

Er zullen altijd kinderen zijn die liever gaan voetballen of fietsen en die dus helemaal geen zin hebben om in die grond te gaan wroeten. Het is heel belangrijk daar rekening mee te houden en ook kinderen die niet zoveel voelen

voor natuurlessen toch op een of andere manier bezig te laten zijn met de natuur.

Waar je dan onmiddellijk mee te maken krijgt is de vraag: wat wil je bereiken met natuureducatie?

Voor mij geldt heel duidelijk het uitgangspunt, dat kinderen het eerst leuk moeten vinden voordat ze er iets van zullen leren of onthouden. Kinderen 'moeten' al ontzettend veel op school en ik denk dat het goed is ze op de tuin vanuit een andere hoek te benaderen. Daarbij komt ook nog dat het veel gemakkelijker is voor dingen te zorgen als je weet hoe leuk ze zijn.

Kleine diertjes

Een van de eerste dingen waar kinderen mee te maken krijgen als ze buiten zijn, zijn kleine diertjes. Die zijn overal te vinden. Of je nu gewoon buiten speelt, in het bos wandelt of in je tuintje werkt, overal leven allerlei kleine diertjes. Vooral in de herfst kom je er veel tegen, druk bezig met het verzamelen van voedsel of het zoeken naar een winterverblijfplaats. Een ideale tijd dus om eens wat beter naar deze diertjes te gaan kijken.

Stuur kinderen nooit zomaar op pad met de opdracht: "Ga eens wat kleine diertjes zoeken". Heel belangrijk is het kinderen op het goede spoor te zetten en ze tegelijkertijd zelf dingen te laten ontdekken. Zet ze eerst eens aan het denken.

- Stel je voor je bent zelf zo'n klein

beestje, waar zou je je dan verstoppen?

- Wat zou je prettig vinden?

- Wat zou je heel vervelend vinden?

- Over welk diertje zou je wel eens wat meer willen weten?

Niets moet

Een kind dat griezelt van een regenworm, dat komt regelmatig voor. Bij het werken op de schooltuin is juist de regenworm een dier dat heel vaak in de buurt is en waar je zo snel mogelijk aandacht aan moet schenken. Ook al om te voorkomen dat je elke week opnieuw te maken krijgt met gillende kinderen die een worm ontdekken in hun tuin of 'stoere jongens' die 'bange meiden' achterna zitten met een hele dikke regenworm.

Belangrijk is het om allereerst duidelijk te maken dat je er helemaal niets mee *hoeft* te doen als je dat niet wilt. Kom je een regenworm tegen op je tuintje, laat hem gewoon liggen, laat hem met rust, laat hem zijn werk doen, maar bekijk hem eens goed en probeer zelf een aantal antwoorden op vragen te vinden.

Schooltuinboekje

Voor elk kind had ik een schooltuinboekje gemaakt met daarin kleine opdrachtjes over de meest voorkomende dieren, planten en bloemen. Zo gauw ze 'klaar' waren met hun tuintje konden ze daarmee aan de slag. Hierdoor hadden ze de mogelijkheid zelf te bepalen wat ze wilden doen, langer in hun tuin-

tje werken of langer een andere opdracht doen. In de opdracht stonden een aantal vragen als:

- Wat vind je van de regenworm?
- Waarom is hij glibberig?
- Waar woont een regenworm?
- Hoe beweegt een regenworm?
- Heeft hij pootjes?
- Heeft hij pootjes nodig?
- Wat eet een regenworm?
- Kijk eens wat een regenworm doet als hij op de grond ligt?

Deze vragen hoeven niet met potlood beantwoord te worden maar zijn vooral bedoeld om kinderen bewust naar dingen te laten kijken en op een logische manier zelf de antwoorden te laten vinden. Na een tijdje is het meestal zo dat kinderen die in het begin stonden te griezelen bij een worm uit zichzelf een worm durven op te pakken en daarbij ook nog de informatie verstrekken "dat je dat dan wel heel voorzichtig moet doen, omdat die worm een heel dun velletje heeft, kijk maar."

Peentjes en wormen

Op een ochtend nadat het flink geregend had moest er op de tuin gewerkt worden. Op het moment dat kinderen een schep in de grond staken om de peentjes te oogsten, kwamen er bijna meer wormen dan penen naar boven. Dit was onmiddellijk aanleiding voor een hoop lawaai, vervolgens begonnen een aantal kinderen te vertellen over een vader of een oom die op die manier altijd wormen ging zoeken om mee te vissen. Iemand anders vertelde van een vogel die hij op de grond had zien trappelen, waarna er een worm uit de grond kwam die hij lekker opat. Binnen de kortste keren was ieder kind in zijn eigen tuintje druk bezig met te proberen regenwormen naar de oppervlakte te lokken. Daarna kwam natuurlijk de vraag wie de langste, dikste of kleinste regenworm in z'n tuintje had.

Uiteindelijk hebben ze dan ook nog bekeken hoe de wormen weer terug de grond in gaan want ze moesten natuurlijk wel op de tuin blijven. Op die manier krijgt zo'n les opeens een hele andere inhoud en dat zijn eigenlijk de leukste lessen, vind ik zelf.

Belangrijk is het ook om op het juiste moment naar diertjes te gaan kijken of

zoeken. Daarom is het haast onmogelijk te plannen welk dier aan de beurt is. Na een lekkere regenbui kun je uitstekend regenwormen of slakken gaan bekijken. Als je dan toevallig net bijen of vlinders op het programma hebt staan, dan valt dat niet mee.

Elk seizoen en elk weertype heeft zijn eigen verhaal en daar moet je naar leren luisteren, net zoals je moet inspelen op de dingen die de kinderen zelf aandragen. Dat zijn de dingen die op dat moment belangrijk zijn en daar staan ze dan ook het meest voor open.

foto: Harry Holsteijn

Bietjes en slakken

Ik herinner mij die keer dat er geoogst moest worden in de herfst, in dit geval rode bieten. Over het algemeen zijn dat flinke hoeveelheden en als kinderen al twee keer bietjes hebben meegenomen dan begint de animo de derde keer behoorlijk af te nemen. Daar kwam nog bij dat het weer bijzonder slecht was, het was ontzettend nat en de tuin was flink modderig. Iedereen die wel eens bietjes heeft geoogst weet dat dat in zo'n situatie een behoorlijk smerig karweitje is. Nu was het ook nog zo dat een groot deel van de bieten vanwege het natte seizoen bezocht werd door naaktslakjes, die zich te goed deden aan de overdaad aan voedsel. Voor de kinderen alle aanleiding om geen biet meer aan te raken, want als er één begint met: "Getverdemme, er zitten allemaal vieze

beesten op mijn rode bieten", dan weet de helft al genoeg en hoeft niet eens meer te gaan kijken.

Op zo'n moment is het zaak de stemming die er dan heerst proberen te veranderen. Dus een paar bietjes met slak geoogst en eens goed bekeken, een biet opengesneden om te zien hoe ver zo'n slakje zich naar binnen vreet en een loepje erbij om te kijken hoe het eten van zo'n diertje in zijn werk gaat. Eens even tellen hoeveel slakjes er op een bietje zitten, wie heeft er nog meer geteld? Binnen de kortste keren was iedereen bezig met zijn eigen 'bietenooogst met slakjes' te bekijken en toen was het toch eigenlijk wel leuk dat die slakjes zo druk bezig waren met 'hun' bietjes! Het was eigenlijk wel zielig om die bietjes weg te halen want dan hadden die slakjes niets meer te eten!

Belang van herhaling

Het leuke van een schooltuin is dat je de week na deze ervaring opnieuw met een soortgelijke situatie te maken kunt krijgen. In de herfst komt het natuurlijk regelmatig voor dat het nat is. Het voordeel hiervan is dat er een herhaling van de ervaring plaatsvindt en ik geloof beslist dat dat heel belangrijk is voor kinderen. De kans dat er dan iets blijft hangen is veel groter dan dat ze maar een keer die ervaring hebben. Daar komt nog bij dat je op zo'n moment wat dieper in kunt gaan op bepaalde zaken omdat de situatie niet geheel nieuw is.

Op deze manier bezig zijn met natuureducatie blijft voor jezelf ook steeds weer een uitdaging. Zeker in het begin blijkt steeds weer hoe eenvoudiger het materiaal en de voorbeelden die je gebruikt, hoe groter de kans dat kinderen geboeid raken. Vanuit die interesse kun je allerlei kanten op, afhankelijk van tijd en leeftijd van de kinderen waar je mee te maken hebt. □

Jos van Zutphen werkte 12 jaar bij de school- en kindertuinen in Rotterdam.

Haar huidige adres:

Bergweg 27
6881 LL Velp (Gld)
026-3640165
